

Bijlage VWO
2026

tijdvak 2

maatschappijwetenschappen

Bronnenboekje

Ga verder op de volgende pagina.

Opgave 1 Stuwdammen in de Mekong

tekst 1

Hoe de vissen verdwenen uit de Mekong

Het waterpeil in de Mekong staat op het laagste peil in zestig jaar. De aanleg van grote dammen, vele door China gefinancierd, ontwricht de levens van miljoenen mensen in Zuidoost-Azië. (...)

Normaal gesproken is het waterpeil hoog in september en oktober, aan het einde van het regenseizoen. Vanaf november begint het langzaam te zakken, omdat er geen regen meer valt. Dan planten de boeren hun gewassen op de flanken die droogvallen, vruchtbare grond door het bezinksel dat achterblijft uit het water. Een dam als de Xayaburi gooit het ecosysteem van de Mekong totaal overhoop, vertelt Ormbun Thipsuna. Zij is van het Community Network of Mekong River, een lokale ngo¹⁾ die de belangen van de bewoners langs de rivier in Thailand behartigt. De mensen hier leven met én van de rivier, zegt zij. “Ze kennen al haar gewoonten. Die kennis is nu niets meer waard.” Ormbun Thipsuna heeft het peil hier, zo’n 400 kilometer

stroomafwaarts van de Xayaburi, nog nooit zo laag gezien. (...)

30 Dat [de visstand daalt] merkt visser Somyong Baboon (...) al. Hij zit aan de waterkant en vertelt hoe groot de impact van de Xayaburi-dam voor hem is. Normaal ging hij elke dag uit vissen, maar dat heeft nu geen zin meer. Het levert te weinig op. (...) Hij denkt er serieus over na om iets anders te gaan doen met zijn leven. Alleen wat, dat weet hij nog niet. (...)

40 De Mekong heeft voor veel van haar oeverbewoners een spirituele waarde. Hier aan de grens met Laos houden de Thai geregeld rituelen waarbij ze de god van de moederrivier om vergiffenis vragen voor hun zonden. Langs de kant staan bakjes wierook en op het water drijven hier en daar gevlochten mandjes met bloemetjes. Maar denk niet, zegt Thipsuna, dat ook maar iemand deze droogte met een slecht humeur van de riviergoden verwacht. “Het komt door de dammen.”

bron: nrc.nl, 2019

noot 1 ngo = niet-gouvernementele organisatie, een organisatie die niet onder de overheid valt en zich inzet voor een politiek of maatschappelijk belang

tekst 2

Hoe de Chinese regionaal-economische diplomatie te duiden

In het kader van het LMC heeft China toegezegd dat het zal voorzien in de verstrekking van voordelige leningen tot aan 1,6 miljard Amerikaanse dollar en kredietleningen ter hoogte van nog eens 1,6 miljard dollar om meer industriële samenwerking en de aanleg van infrastructuur in de regio te bevorderen. In aanvulling daarop heeft China (...) een speciaal LMC-fonds opgezet om binnen vijf jaar 300 miljoen Amerikaanse dollar te vergaren om kleine en middelgrote samenwerkingsprojecten in de regio te ondersteunen. (...) Het LMC richt zich op verbondenheid, productiecapaciteit, economie en handel, financiën, waterhuishouding, landbouw, armoedebestrijding, bosbouw, milieubescherming, en douane en kwaliteitscontrole. Het samenwerkingsmodel is door de overheid geleid, projectgericht en gericht op participatie en partnerschap met meerdere belanghebbenden. (...)

De redenen die China heeft om het LMC en de BRI¹⁾ te promoten zijn de volgende: Ten eerste stimuleren deze initiatieven Chinese bedrijven en stellen hen in staat om te groeien doordat ze betere toegang tot de markt krijgen en hun zakelijke netwerken daardoor uitbreiden. Ten tweede helpen de initiatieven de overproductie van grote industriële sectoren in China weg te werken. Ten derde laten de initiatieven internationale invloed en autoriteit gelden en versterken zij de status en leidende rol van China. (...) China streeft naar meer invloed en

zeggenschap in de besluitvorming op multilaterale platforms. (...)

45 De BRI en het LMC zijn niet slechts pressiemiddelen van China, maar zijn ook aantrekkelijk voor Zuidoost-Azië. Binnenlandse politiek is van grote invloed op de realisering van de initiatieven. De heersende elites van Zuidoost-Azië bemerken dat het voortbestaan van hun regime gelegitimeerd wordt door uitvoering van beleid of prestaties (vooral met het toenemende autoritarisme in veel landen in Zuidoost-Azië). Complexe politiek zakelijke banden tussen Chinese ondernemers en lokale politici verklaren deels de manier waarop de heersende elites op de BRI en het LMC reageren. Er zijn echter wel een aantal interne factoren die de realisatie van China's regionale projecten kunnen tegenwerken, zoals de oppositie die zich verzet tegen de gevestigde orde. Deze beweging ziet China als een gevaar voor nationale economische zelfstandigheid, democratie en mensenrechten, en goed bestuur. Dit, gecombineerd met het gebrek aan transparantie, heeft brede volksbewegingen en lokale verliezers ertoe aangezet om zich politiek te verbinden om samen de aanwezigheid van China aan te vechten. De BRI en het LMC (...) dienen als middelen of zelfs aanjagers om de economische voetafdruk van China in Zuidoost-Azië te vergroten en geleidelijk op de lange termijn een sinocentrische²⁾ regionale orde te realiseren. (...)

bron: LSE Southeast Asia Blog, 2018

noot 1 BRI = de Nieuwe Zijderoute, een ontwikkelingsstrategie van de Chinese overheid, gericht op verbinding en samenwerking

noot 2 sinocentrisme = de ideologie dat China het culturele, politieke of economische centrum van de wereld is

Opgave 2 Appgroepen

tekst 3

De wurggreep van de WhatsAppgroep

Leona (36, niet haar echte naam), is sinds een paar jaar lid van een zangkoor. Daar hoort een appgroep bij waarin te lezen valt welke liedjes ze moeten oefenen, welke bladmuziek ze moeten meenemen en hoe laat de repetities beginnen. Leona zit in de altengroep, met 24 leden.

De uitwisseling van praktische informatie raakt er geregeld ondergesneeuwd in berichtenreeksen over het feit dat 'Marianne' zich niet zo lekker voelt en toch niet komt (tien keer 'Beterschap Marianne'); het nieuwe implantaat van 'Heleen' (vijftien keer: 'Och, wat naar voor je' et cetera) of de vakantiefoto's van 'Margreet' (veertien keer: 'Mooi hoor, geniet nog maar even lekker' enzovoorts). Leona hield er het gevoel aan over dat ze voortdurend 'een theekransje in werd gesleurd' waar ze 'niet op zat te wachten'. (...)

Leona is inmiddels uit de appgroep van haar koor gestapt. Het resultaat is dat ze al eens een vervroegde repetitie en een aantal gezamenlijke uitjes is misgelopen. Die informatie wordt alleen in de appgroep gedeeld.

Anderen kwetsen

Het valt op bij het schrijven van dit stuk: haast iedereen heeft wel een voorbeeld van een frustrerende of ongemakkelijke situatie in een WhatsAppgroep, maar bijna niemand

wil daarover met naam en toenaam vertellen in de krant, uit angst anderen te kwetsen.

- 40 Zo ook 'Jurje' (28, niet zijn echte naam). Hij zit in een WhatsAppgroep met het oud-bestuur van zijn studievereniging. Een leuke groep mensen die nog geregeld afspreekt.
- 45 Alleen met één studiegenootje kan niemand het goed vinden. 'Het is pijnlijk', zegt Jurje, 'maar we willen gewoon zonder haar afspreken.' Dus heeft de groep studievrienden een
- 50 aparte appgroep opgericht, waarin het hele oud-bestuur zit, behalve die ene studiegenoot. (...)

Het zijn ongemakkelijke situaties als deze die duidelijk maken dat we nog

55 zoeken naar goede omgangsvormen in de WhatsAppgroep, zegt Imar de Vries, universitair docent aan de Universiteit Utrecht. De onderzoeker omschrijft zichzelf als 'media-archeoloog'; hij houdt zich bezig met de gevolgen van veranderende communicatietechnologie door de tijd heen.

Etiquette

- 65 Bij elke nieuwe communicatietechniek, van telegram tot mobiele telefoon, hoort een fase waarin gebruikers zoeken naar een nieuwe etiquette die past bij die vorm
- 70 van communiceren. (...)

bron: Volkskrant, 2018

tekst 4

Appgroep ‘beste vriendinnetjes’

(...) De meiden spraken overduidelijk over een gevoel van, laten we het ‘groepsverbondenheid’ noemen, als dat wat zij het meest waarderen aan
5 het gebruik van WhatsApp. “Het voelt erg fijn om met de groep te chatten”, zei een van de andere meiden. “Je weet dan dat er altijd iemand is die gaat antwoorden. Als ik bijvoorbeeld
10 naar F. [een individuele gebruiker] app en F. reageert niet, dan gaat verder niemand reageren. Maar in de appgroep is er altijd wel iemand die reageert, iemand die gaat zeggen:
15 ‘Hé, hoe gaat het?’ Dat voelt gewoon fijn.”

Dit gevoel van ‘groepsverbondenheid’ is een extremere uiting van een tendens,
20 die al eerder waargenomen werd bij het gebruik van mobieltjes (d.w.z. bij traditionele sms- en spraakberichten), die wijst op het versterken van reeds bestaande
25 sociale verbanden binnen kleine groepen van gelijken, zoals familie en vooral vrienden, ten koste van het aangaan van nieuwe sociale verbanden met vreemden. (...) Bij ‘de
30 meiden’ is een voorkeur voor hun eigen hechte groep ten koste van vreemden erg duidelijk aanwezig. Bovendien behouden ‘de meiden’ hun groepsgevoel ook wanneer zij
35 zich niet in dezelfde sociale situatie

bevinden. (...) ‘De meiden’ zijn altijd aanwezig, erbij. Zoals de citaten hierboven al aangeven stelt het gebruik van WhatsApp hen in staat
40 om deze specifieke sociale situatie zo ver te verruimen dat de ervaren intimiteit doorsijpelt naar elke andere situatie van hun dagelijkse bestaan. (...)

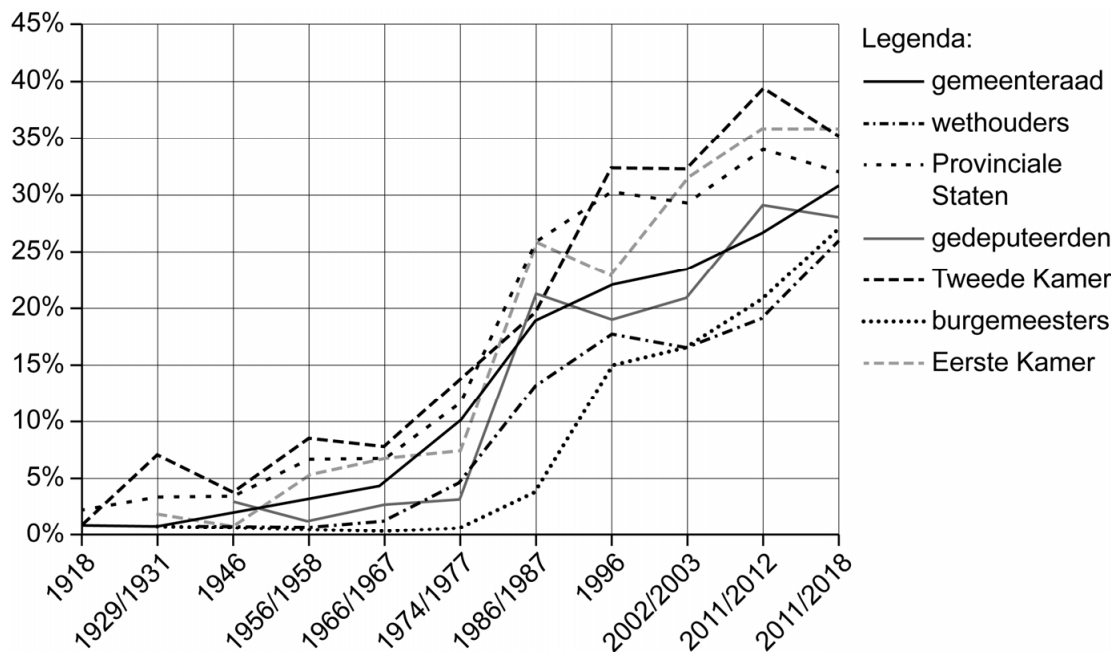
De vriendinnen worden constant
45 herinnerd aan ‘de meiden’ door de zogenoemde notificaties (die bliepjes of dat gezoem) die aangeven dat ze een bericht hebben ontvangen, wat hen meestal zal verleiden tot het
50 openen van de appgroep ‘beste vriendinnetjes’ – sowieso de allerbelangrijkste appgroep van alle andere appgroepen – om de berichten te lezen. Dus de appgroep
55 is in dit geval geworden tot een symbool dat hen verenigt als groep en een constante herinnering aan de groep als groep. (...) Het laat elke individuele gebruiker weten dat zij in
60 een situatie verkeren waarin zij hetzelfde kunnen roepen, dezelfde woorden kunnen gebruiken, hetzelfde kunnen reageren op gezamenlijke interesses, en dit leidt vervolgens tot
65 een bepaalde vorm van harmonie, een samensmelting tot eensgezindheid – ‘een gevoel van verbondenheid’, zoals een van de meiden het verwoordde.

bron: R. van den Akker, 2018

Opgave 3 Meer vrouwen in de Nederlandse politiek

figuur 1

Percentage vrouwen in het openbaar bestuur, in de periode 1918-2018, naar type openbaar bestuur

bron: Stichting Cito, op basis van M. Kranendonk, 2019

Toelichting

In figuur 1 staat het percentage vrouwen naar type openbaar bestuur op gemeentelijk, provinciaal en nationaal niveau als gemiddelde per jaar of jaren tussen 1918 en 2018.

Voorbeeld: Uit figuur 1 is af te lezen dat in de periode 1974-1977 gemiddeld 10% van de gemeenteraadsleden vrouw was.

tekst 5

Ondervertegenwoordiging van vrouwen

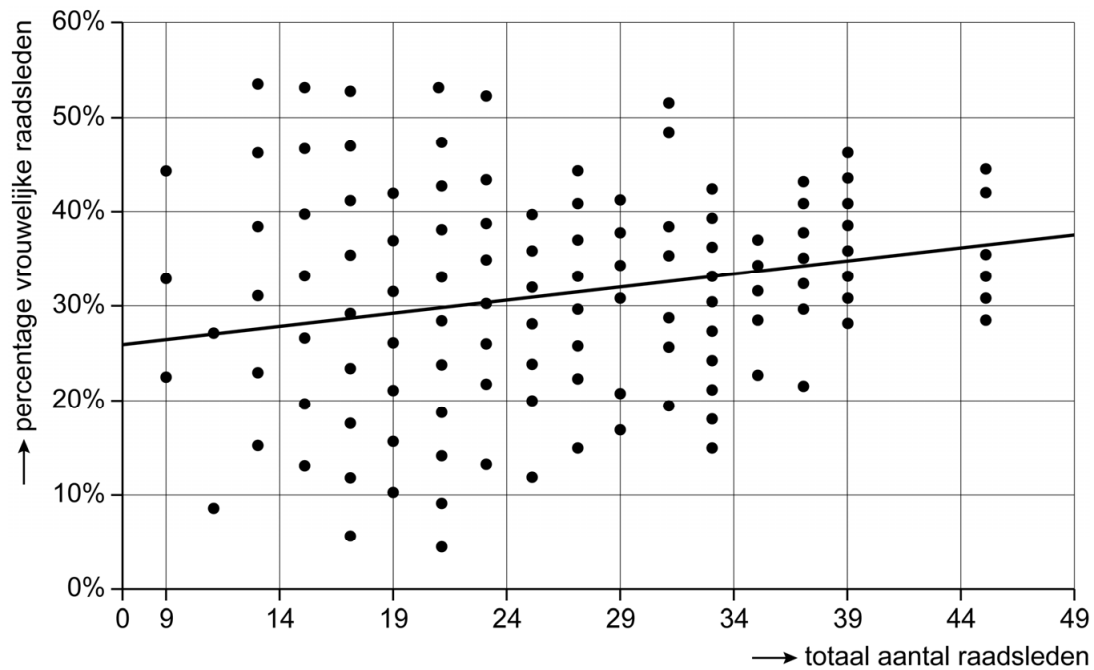
Gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen is meer dan een kwestie van sociale rechtvaardigheid. Politieke gelijkheid is een belangrijke
5 voorwaarde in elke democratie. (...) Bovendien gaat van een evenwichtig samengesteld parlement het signaal uit dat politiek een gedeelde verantwoordelijkheid is en levert het
10 de samenleving nieuwe rolmodellen. (...) Meerdere studies tonen aan dat politici met verschillende achtergronden (anders dan de huidige norm) standpunten inbrengen
15 die anders over het hoofd worden gezien. (...) Er zijn specifieke behoeften en zorgen die voortkomen uit het vrouw-zijn, die onvoldoende zullen worden vertegenwoordigd in
20 een politiek gedomineerd door mannen. (...) Wat dit betreft zijn er al belangrijke stappen gezet: in algemene zin staan onderwerpen zoals deze, die eerder werden gezien
25 als behorend tot de privésfeer, nu wel degelijk op de politieke agenda, denk aan bijvoorbeeld seksualiteit of gezinsplanning. (...)

Wat weerhoudt vrouwen ervan om de
30 politieke arena te betreden? Het International Institute for Democracy and Electoral Assistance onderscheidt (...) ten minste drie barrières:
35 1. politieke barrières: dat wil zeggen, het idee dat de politiek geen plek is voor vrouwen en het ontbreken van de benodigde middelen;
2. sociaaleconomische barrières:
40 bijvoorbeeld het werk dat vrouwen, zeker in Nederland, binnenshuis uitvoeren naast hun (deeltijd)baan, zoals zorg voor de kinderen en het huishouden;
45 3. ideologische en psychologische barrières: bijvoorbeeld cultuurpatronen en tradities, en de manier waarop vrouwen in de media geportretteerd worden en het effect
50 daarvan op de ambitie van vrouwen. (...)
[Iemand] moet zich toegerust voelen om zich aan te melden bij een politieke partij, waarbij onder andere
tijd, geld en motivatie een belangrijke
55 rol spelen. (...)

bron: L. Mügge en Z. Runderkamp, 2019

figuur 2

Percentage vrouwelijke raadsleden naar grootte gemeenteraad, in alle gemeenteraden in Nederland, 2018

bron: Stichting Cito, op basis van M. Kranendonk, 2019

Toelichting

In figuur 2 worden alle gemeenteraden in Nederland weergegeven als punten in het diagram. Een punt kan de situatie in meerdere gemeenteraden samenvatten. De correlatie is 0.24.

tekst 6

Gaten in een inclusief lokaal bestuur

(...) Vrouwelijke respondenten gaven (...) aan dat vrouwen soms ook het gevoel hebben dat er geen ruimte is voor hun manier van politiek
5 bedrijven. Dit kan volgens hen ook een reden zijn om niet deel te nemen aan de lokale politiek. (...)

In gemeenten met relatief weinig vrouwelijke raadsleden krijgen
10 vrouwen in het raadswerk vaker te maken met denigrerende opmerkingen, hebben ze soms het gevoel minder serieus genomen te worden en worden ze zelfs soms als
15 minderwaardig gezien. (...) Verder gaven meerdere respondenten aan “haantjesgedrag” te ervaren. Haantjesgedrag werd getypeerd als de onwil om compromissen te sluiten,
20 anderen te overschreeuwen en af te rekenen. (...) Bovendien is er de ervaring dat vrouwen altijd net iets harder moeten werken om serieus genomen te worden, alsof ze altijd al
25 “2-0 achterstaan”. (...) Er zijn eigenschappen die bij mannen als positief worden gewaardeerd, maar bij vrouwen als negatief: “Er zijn

grote verschillen tussen hoe mannen en vrouwen zich mogen manifesteren en hoe ze invloed mogen uitoefenen. Als je als vrouw niet voldoet aan rolverhoudingen dan ben je een bitch”. (...)

35 Hier is een rol weggelegd voor de burgemeester die een juiste manier van debatteren, waarbij het gaat om de inhoud, kan afdwingen. Een respondent benoemde de
40 burgemeester in positieve zin, die het absoluut niet duldt als mensen persoonlijk aangevallen worden en ‘nieuwelingen’ aanmoedigt om te blijven spreken. De burgemeester
45 deed ook een oproep om de nieuwe politici te laten spreken en ze de ruimte te geven en greep in wanneer raadsleden elkaar aanspreken als “meisje” of “vrouwtje”. (...)
50 Beleidssuggestie: Debattrainingen bij aanvang van de raadsperiode zouden meer nadruk kunnen leggen op de diversiteit van debatstijlen. Een goede debatstijl kan ook nuancerend
55 zijn en gericht zijn op compromissen sluiten.

bron: M. Kranendonk, 2019